

PAPER DETAILS

TITLE: Küçük Hâfiz b. Muhammed es-Selânîkî ve Kavâ'id-i Kirâ'at-i Fâtîha-i Serîf Adli Risâlesi

AUTHORS: Mehmet ERGÜN

PAGES: 285-310

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1179712>

Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî ve *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtiḥa-i Şerîf* Adlı Risâlesi

Öz: Kur'ân'daki yüz on dört sûre içerisinde Fâtiha sûresinin ayrı bir önemi vardır. Bütün namazlarda okunması, onun özelliklerinden biridir. Bu yönüyle Fâtiha sûresinin doğru okunması, namazın geçerli olması için gereklidir. Bu sebeple insanların Fâtiha sûresini doğru okumaları için çeşitli kitaplar yazılmıştır. Bunlardan biri de Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî tarafından yazılmış olan *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtiḥa-i Şerîf* adlı risâledir. Eserin müellifi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Bu çalışmada hâlihazırda yazma hâlinde bulunan ilgili risâlenin transkripsiyon alfabesi ile neşri ve günümüz Türkçesi ile ifade edilmiş hâli istifadeye sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Fâtiha sûresi, tecvid, Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî, transkripsiyon.

Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî and His Epistle Named *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtiḥa-i Şerîf*

Abstract: The surah al-Fâtiha has a special significance within one hundred and fourteen surahs in the Qur'ân. To be read in all prayers is one of its features. The correct reading of the surah of Fâtiha is necessary for the prayer to be valid. For this reason, various books have been written for people to read the surah of Fâtiha correctly. One of them is the book named *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtiḥa-i Şerîf*, written by Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî. We could not find any information about the author of the work. In this study, we aimed to present this book, which is a manuscript, to the benefit of today's people by writing and simplifying it with the transcription alphabet.

Keywords: Qiraat/reading, surah al-Fâtiha, tajweed, Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî, transcription.

Bu çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından (2019-048) desteklenmiştir.

MCBÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, mehmet.ergun@cbu.edu.tr

ATIF: Ergün, Mehmet. "Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânikî ve *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtiḥa-i Şerîf* Adlı Risâlesi". *Tabkik İslami İlimler Araştırma ve Neşir Dergisi* 3/1 (Haziran/June 2020): 285-310.

Geliş Tarihi: 11.04.2020 **Kabul Tarihi:** 01.05.2020 **DOI:** 10.5281/zenodo.3904510 **ORCID:** orcid.org/0000-0003-1036-3115

A. Araştırma ve Değerlendirme

Giriş

Tefsir tarihine baktığımızda özellikle XII. yüzyıldan itibaren Kur'ân'ın tamamı yerine belli bir sûrenin veya bir âyet/âyetler grubunun tefsirini konu alan eserlerin ağırlıklı olarak telif edildiğini görmekteyiz. Bunun ardında o döneme kadarki bilgi birikimi açısından Kur'ân'ın bütününe içeren yeterli miktarda tefsirin yazılmış olması ve müelliflerin daha özel bir konuya değinmek istemesi gibi etkenler bulunmaktadır.¹

İlim adamları müstakil sûre/âyet tefsirlerini telif ederken üzerinde çalışacakları sûrenin belirlenmesinde bu sûrelerin/âyetlerin fazilet ve önemlerini esas almışlardır. Bu açıdan Fâtiha sûresinin ayrı bir özellik taşıdığı tartışılmaz bir gerçektir. Daha Asr-ı Saâdet döneminde İranlıların Selmân-ı Fârisî'ye mektup yazarak Fâtiha'nın Farsçaya tercümesini istemeleri,² bu sûre üzerinde çalışmanın daha o zamandan başladığını göstermektedir. Fâtiha sûresinin fazileti ve önemi hakkındaki rivâyetler de diğer sûrelere nazaran oldukça fazladır.³ Bunun yanı sıra insanlara tebliğ edilen mesajların özlü bir ifadesi olarak, Fâtiha'nın Kur'ân'ın hemen başında yer alıyor olması ise bu sûreye olan ilgi ve alakanın bir başka sebebi olarak karşımıza çıkar.⁴ Dahası Kur'ân-ı Kerîm'de “*And olsun ki biz sana tekrarlanan yediyi ve yüce Kur'ân'ı verdik*”⁵ buyurulmuş ve âyetle geçen “*Seb'ul-Mesânî*” ifadesi müfessirlerin çoğunluğu tarafından yedi âyetlik Fâtiha sûresi şeklinde anlaşılmıştır.⁶

- 1 Ahmet Faruk Güney, “Yazma İhlas Sûresi Tefsirleri Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 275.
- 2 Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, 16 cilt, thk. Alî Abdülbârî Atiyye (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 6/365.
- 3 Buhârî, “Fezâ'ilü'l-Kur'ân”, 9; Müslim, “Şalât”, 38, 40, 254.
- 4 Erhan Yetik, “Tasavvufi Açıdan Fatiha Tefsiri: İsmail Ankaravî'nin Futuhatı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma” *Samsun 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 47.
- 5 el-Hicr 15/87.
- 6 Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Muhammed Şehhâteh (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâs, 1423) 2/436; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 17/133-138; Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Me'ânî'l-Kur'ân ve i'râbuhû*, thk. Abdülcélil Abduhu Şibli (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988) 3/185.

Fâtîha sûresi, Allah'tan istemeyi, hamd etmeyi ve ibadet etmeyi öğreten, Kur'ân'ın anası ve hazine gibi anlamlara gelen bir sûredir.⁷ Fâtîha; açmak, açıklığa kavuşturmak, sıkıntı ve meşakkati gidermek, başlamak anlamındaki *feth* kökünden türemiş bir isim olup, hâtimenin zıddı olarak bir şeyin evveli, baş tarafı, başlangıcı ve giriş manalarında kullanılır.⁸

İncelediğimiz eser açısından Resûlullah'tan nakledilen, “*Fâtîha okumayan kimsenin namazı olmaz!*”⁹ ve “*Kim bir namaz kılar da onda Fâtihatü'l-Kitâb'ı okumazsa o namaz noksandır, noksandır, noksandır, tamam değildir!*”¹⁰ şeklindeki hadisler sebebiyle namazlarda Fâtîha sûresini okumanın Hanefî mezhebine göre vâcip, diğer üç mezhebe göreyse farz kabul edilmesi,¹¹ bu sûrenin tam hakkını vermek suretiyle yanlışsız olarak okunması gerektiğini ortaya koymaktadır. Fâtîha sûresinin namazlarda okunmasının hükmü ve hatalı okunması durumunda namazın bozulup bozulmayacağı ile ilgili hususlar, fıkıh kaynaklarında da yer almaktadır. Bunun dışında Fâtîha sûresinin kıraatini konu alan müstakil eserlerde ise harflerin mahrecinden çıkarılması, namazın bozulmasına sebep olan hataların neler olduğu, vakf ve ibtidâ kuralları, şeddeli harfleri telaffuz ederken sâkin harflerin tutulma süreleri gibi hususlara değinilmiştir.

1. Fatiha Okuma Kuralları Konulu Eserler

Türkiye'deki yazma eser kütüphanelerinde Fâtîha sûresinin okuma kurallarıyla ilgili olarak kaleme alınan, bizim tespit edebildiğimiz eserler şunlardır:

1) *Risâletü'l-vâzîha fî şerhi tecvîdi'l-Fâtîha*: Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Mergînânî (ö. 593/1197) tarafından Arapça yazılmış olan bu eserin Hızır b. Ali isimli bir müstensih tarafından 1122/1709 tarihinde istinsah edilen bir nü-

7 Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah el-Beydâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 1418), 1/25.

8 İsmail b. Hammâd el-Cevherî, “fth”, *eş-Şihâb tâcü'l-lüğa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülğafur Attâr (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1999), 1/389; Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, “fth”, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1990), 2/538.

9 Buhârî, “Şalât”, 14; Müslim, “Şalât”, 34; İbn Mâce, “İkâmetü's-Şalât”, 11; Tirmizî, “Şalât”, 183.

10 Müslim, “Şalât”, 38, 41; Ebû Dâvûd, “Şalât”, 132, “Tatavvu”, 13; Tirmizî, “Şalât”, 116, 166.

11 Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-mukteşid* (Kahire: Daru'l-Hadîs, 1425/2004), 1/135-136.

hası, Ankara Milli Kütüphane'deki Adana İl Halk Kütüphanesi koleksiyonu 01 Hk 731/10 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

2) *Şerhu Kaşîdeti'l-Vâzîha fî tecvîdi'l-Fâtiha*: Bu eser, Burhânüddîn Ebû İshâk İbrâhim b. Ömer b. İbrâhim b. Halîl el-Ca'berî (ö. 732/1332) tarafından Arapça yazılmış olan 22 beyitlik *el-Vâzîha fî tecvîdi'l-Fâtiha* adlı manzumenin şerhidir. Kütüphane kayıtlarında sadece manzume sahibi olan el-Ca'berî'nin adı yer alıyor olup, şârihin kim olduğu ise bilinmemektedir. Fâtiha sûresini okuma kurallarıyla ilgili eserler arasında nüshası en fazla olan eserin de bu şerh olduğunu görmekteyiz. Eserin tespit edilen nüshalarını şöyle sıralayabiliriz:

- a. Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 45 Hk 8037/4.
- b. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Antalya Elmalı İlçe Halk Kütüphanesi, nr. 07 El 2562/3.
- c. Milli Kütüphane, Ankara Samsun İl Halk Kütüphanesi, nr. 55 Hk 125/2. Bu nüsha 1020/1611 tarihinde Ömer b. Mehmed tarafından istinsah edilmiştir.
- d. Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Fazıl Ahmed Paşa, nr. 34 Fa 1235/2.
- e. Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, Hâfız Ahmed Paşa, nr. 34 Ha 3/3.
- f. Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 42 Yu 53/5.

3) *Kaşîdetü'l-Fâtiha fî tecvîdi'l-Fâtiha*: Ebû Yahyâ Şemsüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Muhammed es-Semerkindî (ö. 780/1378) tarafından kaleme alınan bu eser, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 4819/5 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

4) *Risâle beyânî vüçûbi kırâ'ati evvelî'l-Fâtiha 'inde İbn Keşîr*: Türkçe kaleme alınmış olan bu eserin müellifi ve yazım tarihi bilinmemektedir. Eser, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi 21 Hk 294/3 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

5) *Risâle fî tecvîdi'l-Fâtiha*: Arapça olan bu eserin müellifi ve yazım tarihi bilinmemektedir. Tespit edilen nüshası, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nin Isparta Şarkikaraağaç İlçe Halk Kütüphanesi koleksiyonunda, 32 Şarki 80 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

6) *Risâle fî kırâ'ati sûreti'l-Fâtiha*: Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi 05 Ba 392/4 numarada kayıtlı olan bu eser Arapça olup eserin müellifi bilinmemektedir.

7) *Maḳâşıdu'n-nâşiha fî tecvîdi'l-Fâtîha*: Dili Arapça olan bu eserin müellifi bilinmemektedir. Tespit edilen nüsha Atıf Efendi Yazma Eser Kütüphanesi 34 Atf 47/11 numaralı demirbaşta kayıtlıdır.

8) *Fâtîha'nın Okunmasına Dair Bir Risâle*: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 790/1 numaralı demirbaşta kayıtlı olan bu eserin müellifi bilinmemektedir.

9) *el-Ḥaṭa'u fî'l-Ḳur'ân min sûreti'l-Fâtîha*: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 859/6 numarada kayıtlı bulunan eserin müellifi bilinmemektedir.

10) *Ḳavâ'idu Fâtîha*: Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi 42 Kon 3217/5 numarada kayıtlı olan eserin müellifi bilinmemektedir.

11) *Ḳavâ'id-i Ḳırâ'at-i Fâtîha-i Şerîf*: Manisa Yazma Eserler Kütüphanesi 45 Hk 6176/2 numarada kayıtlı olup, bu çalışmada neşredilen Türkçe eserdir. Kütüphane kayıtlarında müellifinin adı belirtilmemekle birlikte eserin sonunda 28 Cemâziyelevvel 1192 (24 Haziran 1778) tarihinde Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânîkî tarafından yazılmış olduğu bilgisi yer almaktadır. İlgili katalogta nüshanın fizikî özellikleri hakkında şu bilgiler verilmektedir:

Ölçü : 120 x 180 ; 62 x 130 mm

Yaprak : 23a-27b

Satır : 17

Yazı Türü : Harekeli nesih, söz başları kırmızı

Kağıt : Kağıtlar nohut rengi ve rutubet lekeli, ayrıca filigranlı

Cilt : Çehârkûşe, koyu vişne rengi meşin, üstü aşınmış ve rutubet lekeli, ebru kağıt kaplı mukavva cilt

2. Risalenin İçeriği ve Neşirde İzlenen Yöntem

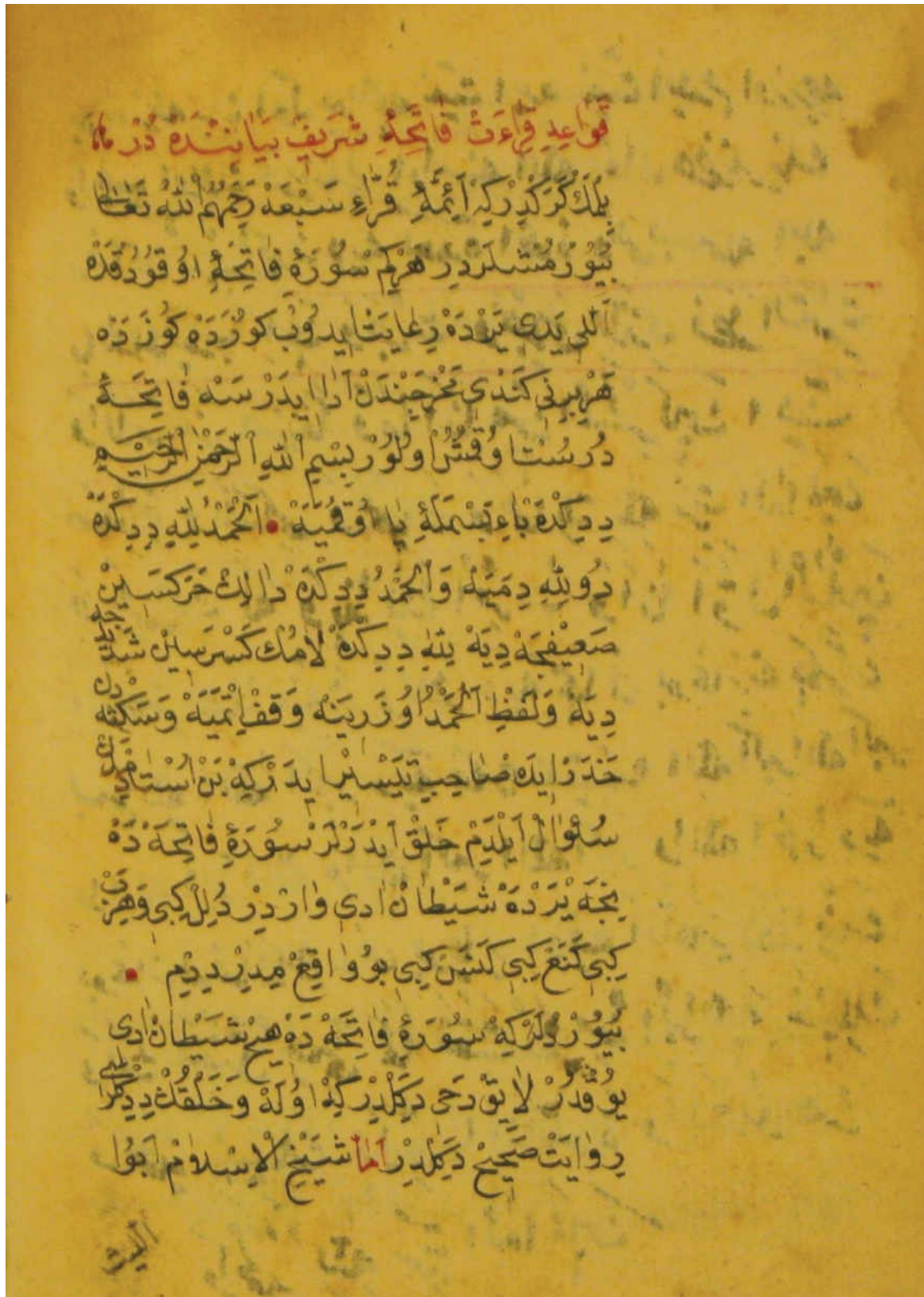
Yaptığımız araştırmalar neticesinde eserin müellifi olan Küçük Hâfız b. Muhammed es-Selânîkî hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Kaynaklarda 1141/1738 tarihinden sonra vefat ettiği bilinen ve *Nüzhetü'l-uşşâk* ile *Şerḥ-i Ḳaşîde-i Rüsûhî* adlı eserlerin sahibi olan Küçük Hâfız Mustafa Efendi adlı bir kişiden bahsedilmekte ise de bu kişinin hayatı hakkında da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Müellif, Türkçe olarak kaleme aldığı bu eserinde anadili Arapça olmayan Müslüman-Türk halkının, İslam dinindeki en önemli günlük ibadet durumundaki namazın ayrılmaz bir parçası olan Fâtiha sûresini okurken düştüğü veya düşebileceği hataları elli yedi madde hâlinde sıralamıştır.

Eser dâhilinde az da olsa faydalanılan kaynakların isimlerinin zikredildiği görülür. Biz bu kaynaklardan ulaşabildiklerimizi dipnot olarak belirttik. Bununla beraber eserde ismi zikredilen, ancak bizim ulaşamadığımız bazı refranslar da söz konusudur. Mesela bir yerde İmam Mansûr-ı Irâkî adlı bir kişinin görüşü, eser ismi verilmeksizin aktarılmış olup, yaptığımız araştırmalarda böyle bir kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Bunun yanı sıra fıkıh disiplinine ait *Kitâb-ı Menâkıb* adlı bir eserden de alıntı yapılmasına rağmen bu kitabı da tam olarak tespit edemedik.

Bu malumat azlığına rağmen Fâtiha sûresini okuma kurallarını konu alan yazma bir eserin yazma eserler kütüphanelerinin kataloglarında bir isim olarak kalmayıp günümüz insanının istifadesine sunulması gerektiğini düşünerek bu çalışmayı yapmayı uygun gördük. Temennimiz, bir başka araştırmacı tarafından bizim ulaşamadığımız bilgilerin ikmal edilmesi yönündedir.

Son olarak, elimizde tek nüshası bulunan bu eseri neşrederken takip ettiğimiz yöntemle dair de kısa bir notu burada belirtmemiz yerinde olacaktır. Elimizdeki nüsha, tamlayan ekinin kesreyle kullanımının oturduğu kabul edilen bir döneme ait olduğundan, metinde kimi zaman “-nun/-nün” şeklinde yuvarlak ve kimi zamansa “-nın/-nin” şeklinde düz olarak harekelenen tamlayan eklerinin hepsi düz olarak yazıya geçirilmiş, aynı şekilde bazen “-dur/-dür” bazense “-dır/-dir” şeklinde harekelenen ek fiil yazımlarında da yine düz sesliler tercih edilerek bir imlâ birliği sağlanmaya çalışılmıştır. Öte yandan metinde, özellikle de terkip ibarelerinde yer alan birtakım harekeleme hataları da göz ardı edilmiş, çeviriyazıya doğru ibare geçirilerek bu hususta herhangi ilave bir açıklamaya gerek görülmemiştir.

B. Çeviriyazı

[22b]

/ Kāvā'id-i Kıṛā'at-i Fātiḥa-i Şerīf Beyānındadır

Bilmek gerekdir ki e'imme-i kurrā-i seb'a *rahimehumullāhu te'ālā* buyurmışlardır: “Her kim sūre-i Fātiḥa'yı okuduḡda elli yedi yerde ri'āyet edüp gözede gözede her birini kendi maḥrecinden edā ederse Fātiḥa'yı dürüst okumuş olur.”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ dedikde bā-i besmeleyi pā okumaya.

[23a]

لِلَّهِ dedikde دَلِّلْ demeye, ve الْحَمْدُ dedikde دال'in harekesin za'ifce deye, لِلَّهِ dedikde لام'in kesresini şedidce deye ve lafz-ı الْحَمْدُ üzerine vakf etmeye ve sekteden hāzer ede. Şāhib-i *Teyṣir* eydür ki; “Ben üstādımdan su'āl eyledim; halk eydürler, sūre-i Fātiḥa'da nice yerde şeyṭān adı vardır; دَلِّلْ gibi ve هَرَبٌ gibi, كَنَّعٌ gibi, كَنَّسٌ gibi. Bu vāḳi' midir dedim. Buyurdılar ki; sūre-i Fātiḥa'da hīç şeyṭān adı yokdur, lāyık daḥi degildir ki ola. Ve halkuñ dedikleri rivāyet şāḥiḥ degildir.” Ammā Şeyḥu'l-islām Ebu'l-L-Leys, *Zelletü'l-kārī* adlu kitābında buyurmış ki; “Eger bir kelimeniñ āḥirin kelime-i āḥireniñ evveline ulaşırsa namāzı bāṭıl olur. Bunuñ mişli Qur'an'da çokdur, ihtirāz lāzımdır. Mişālī; وَمَنْ لَوْمَةً لَا تُؤْمَرُ dedikde قُشِحْ demeye, إِمْرَأَةً سَوَاءٍ dedikde hemze edüp أَسْوَاءٍ demeye, لَوْمَةً لَا تُؤْمَرُ dedikde لَوْمَ تَلَامٍ demeye, إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ dedikde أَنْصُرُ اللَّهِ demeye, جَاءٍ'niñ hemzesini za'ifce deye, نَصْرُ اللَّهِ in نون'ını kavice deye ki kelimeler birbirinde ayrıla.” Daḥi bunuñ gibi yerlerde bir kelimeniñ āḥirin bir kelime evveline ulaştırmaya; hattā 'ulemā ittifāk eylemişler; “Eger bir kimesne إِيَّاكَ'niñ كَاف'ını نُون'ına ulaşırsa ve teşdīd ile okusa namāzı bāṭıl olur” demişler. Pes gerekdir ki لِلَّهِ رَبِّ dedikde هَرَبٌ demeye, هَا'niñ kesresini za'ifce deye, رَا'niñ fethasını kavice telaffuz eyleye ve daḥi لِلَّهِ ismini rüşence söyleye, ḡalīz söylemeye. Ve daḥi لِلَّهِ'niñ ve رَبِّ'niñ / teşdīdinde mübālaḡa eyleye. Ve daḥi لِلَّهِ lafzınıñ üzerine vakf ve sekte etmeye. Ve رَبِّ الْعَالَمِينَ عين'ına hareke vėrdikde gunneden şaḫınmak gerekdir.

[23b]

Ve daḥi الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ edāsı zamānında رَحْمَن'in harekesini gunneden şaḫınmak gerekdir ve رَا'larıñ teşdīdinde ziyāde mübālaḡa etmemek gerekdir, tā nice رَا'lar denilmiş olmaya, nitekim zamāne kavmi ḥarf-i müşeddediñ ba'zısı

teşdîde ol kadar mübâlağa ederler ki nice harfler ziyâde olur. Onuñ sebebi oldur ki teşdîdiñ ve meddiñ haddini ve miḳdârını bilmediklerindendir. Ammâ teşdîdiñ haddi oldur ki bir harfi bir harfiñ içine koyup evvelki harfün bedeline harf-i sâniyeye bir şedde vèrmekdir, ya'nî harf-i sâniyede iki harf miḳdârı anlamıñadır. Ve daḥi ḳurrâlar buyurmışlardır ki **وَاحْذَرُوا الْإِتِّكَاءَ عَلَى الْمُشَدِّدِ** ya'nî müşeddediñ teşdîdinde mübâlağa eylemekden nehy eylemişlerdir. Ve daḥi medleri çekdikde *lekezât*'dan nehy olunmuşdır. *Lekezât* / dèyü neye dèrler? Cevâb: Medleri çekerken boğazı birbirine urup terennüm eylemege dèrler. Ve daḥi *Zelletü'l-ḳārî* adlu kitâbında getürmiş ki; “Teşdîdiñ terkiyle namâz bâtıl olur; meger ol teşdîd ola ki lâ-m-ı ta'rifden bedel ola, anıñ terkiyle namâz batıl olmaz. Mişâl; **اَلْاَ اَلْاَ اَلْاَ** gibi. Ne kim bunlara beñzer varısa bunlar on dört harfdir. Bunlar **لام**'a idgâm olunur ve idgâm olunduğunda aşlâ ma'nâyâ ḥalel gelmez. Ammâ teşdîdüñ terki cā'iz olmayan yerde teşdîde ziyâde mübâlağa eyleyüp haddin hıfz eyleye.”

[24a]

Ve daḥi **مَالِكِ يَوْمَ** dedikde **كَيْوَمَ** demeye, **كاف**'ıñ i'râbını za'ifce dèyüp **يا**'nıñ harekesini ḳavîce dèye, tā ki **كَيْوَمَ** olmaya ve **مَالِكِ** lafzınıñ üzerine sekte eylemeye. Ve daḥi **يَوْمَ الدِّينِ** dedikde gunneden şaḳına, **يا**'nıñ harekesini açık dèye, **واو**'ıñ sükûnını tîzce dèye, tā ki bir med ḥâşıl olmaya. Sözüñüz hemân bu kelimeye degildir, cümle sākinleri bu üslûb / üzere tîzce edâ oluna. Ve daḥi **الدِّينِ**'ün **دال**'iniñ harekesini güşâdece eyleye ve **يَوْمَ الدِّينِ** üzerine vakf eyledikde **نون** üzerine *revm* icrâ eyleye. *Revm* dèyü harekeyi taleb ederken âvâzı za'if peydâ eylemeye dèrler.

[24b]

Ve daḥi **إِيَّاكَ**'niñ elifine hareke vèrdüğü zamânda gunneden şaḳına ve diliñ ucını dimâğ cānibine iletmeye, zîrâ hemze rüşen edâ olunmuş olmaz. Ve daḥi **إِيَّاكَ**'de **يا**'ya hareke vèrdüğü zamânda gunneden ḥazer eyleye, teşdîdi **إِيَّاكَ**'de mübâlağa eylemeye, belki mülâyimce okuya. Ve daḥi **كَنْعَبُدُّ** demeye, **كاف**'a teşbîh gibi olmaya; meşelâ **إِيَّاكَ**'niñ **كاف**'ında harekesi za'ifce dèyüp **نون**'ıñ harekesini ḳavîce dèye ve daḥi **إِيَّاكَ**'niñ **واو**'ıñ harekesini güşâdece dèye, ki harfler kendi mahrecinden edâ olunmuş ola. Ve daḥi **كَنْسَتَعِينِ** demeye, **إِيَّاكَ**'niñ **كاف**'ınıñ harekesini za'ifce dèyüp **نون**'ına harekesini güşâdece dèye, tā kim **كَنْسَ** olmaya. / Ve daḥi **نَسْتَعِينِ**'iñ **تا**'sını açığaḳ dèye ve daḥi Ḳur'ân-ı 'Azîm'de her ne yerde ki **سين** sākin gele ve ba'dehū **تا** gele, elbetde **تا**'yı güşâde demek lâzımdır, tā kim **دال** olmaya. Ve daḥi **نَسْتَعِينِ**'iñ **عين**'iniñ harekesin vèrmekde gunneden ḥazer eyleye. Ve daḥi ve âḥirki **نون**'ıñ harekesini vèrdikde *ışmām* eyleye. *İşmām* dèyü dudaklar

[25a]

deprenmekdir. Bir şavt olmamak ile pes işmāmı, a‘mā olan feh̄m eylemez. Ve işmāmıñ edāsı böyle olur ki diliñ ucunı نون’ıñ maḥrecine koyup andan soñra iki dudakları ile i‘rāba işāret eylemekdir.

[25b] Ve daḥi اِهْدِنَا’nıñ hemzesine ḥareke vèrdügi zaman çeñeyi tutmak gerekdir; ve ağızını açmaya ve ğunneden ḥazer eyleye. Ve اِهْدِنَا’yı şöyle edā eylemek gerekdir ki edā eden kimesnenin göbegi ḥareket eyleye ve daḥi اِهْدِنَا’nıñ نون’ına ḥareke vèrdügi zaman ğunneden ḥazer eyleye ve işiden kimesne bile ki eliflidir. Misāli; ذَاقَا الشَّجَرَةَ gibi, / وَدَعُوا اللَّهَ gibi. Ve daḥi الصِّرَاط’ıñ صاد’ının teşdîdinde mübālağa eylemeye ve daḥi ط’ı ta okumaya. Ve daḥi bu edāda صاد’ı سین okusa cā’izdir. Ve daḥi tā-i müstakîmi ط okumaya ve ḥarekesin ğuşāde eyleye. Ve daḥi صِرَاط’da teşdîd getürmeye ve صِرَاط’ıñ ط’sını ta okumaya. Ve daḥi الَّذِينَ’niñ لام’ının teşdîdinde mübālağayı az eyleye.

[26a] Ve daḥi اَنْعَمْتَ’niñ hemzesini bir ḥoşca edā eyleye maḥrecinden ve daḥi اَنْعَمْتَ’de عین’a ḥareket vèrmede ḥazer eyleye ve عین’ı kendi maḥrecinden edā eyleye ki boğazın açık tuta. Ve daḥi تَعْلِيْهِمْ demeye, pes ḥareke-i tā’yı za‘ıfca dèyüp عین’ın ḥarekesi ile kavıce dèye ve daḥi عَلَيْهِمْ üzerine vakf eylemeye, zīrā İmām Secāvendī böyle buyurmuşlar ki عَلَيْهِمْ üzerine vakf yokdur. Ammā İmām Mansūr-ı ‘Irākī, ‘ilm-i Kūr’ān’da cümleden ileridir, eyitmişler ki عَلَيْهِمْ üzerine vakfı cā’iz görmüşdür. Ve daḥi lafz-ı / غَيْر’ıñ غین’ının fethasın beyān edüp ی’sının sükūnını bir ḥoşca ri‘āyet eyleye, tā kim imāle olmaya. Ve daḥi مَغْضُوب’ıñ ميم’iniñ ḥarekesini vèrmekde ğunneden ḥazer eyleye ve daḥi غین’ın sükūnını sür‘at üzere toğrı edā eyleye ve daḥi ضَاد’ı kendi maḥrecinden söyleye; ذال’dan دال’dan ظ’dan ḥazer eyleye, zīrā ekser e‘imme namāzı bātıl olur demişler. Ve fıkḥ-ı şerīfde Kitāb-ı Menākīb’da getürmüşdür ki; bir kimesne ضَاد’ı ذال’a, ظ’ya teşbīh okusa elbetde namāzı bātıl olur. Ve daḥi بَعْلِيْهِمْ demeye, pes مَغْضُوب’ıñ ب’sınıñ i‘rābını za‘ıfca dèye, عَلَيْهِمْ’ın ḥarekesini kavıce dèye ve daḥi عَلَيْهِمْ’ın ميم’iniñ sükūnını toğrı okuya. Ve daḥi وَلَا الضَّالِّينَ’de واو’ı kendi maḥrecinden bir ḥoşca edā eyleye, ya‘nī mīm-i sākini واو’a idgām eylemeye; izhār-ı şefevīdir, idgāmdan ḥazer eyleye. Ve daḥi وَلَا الضَّالِّينَ’ın teşdîdinde mübālağa eylemeye, / ammā meddiniñ çekmesinde mübālağa eyleye, zīrā muḥakkıklar yanında bu med dört elif miqdārıncadır, nitekim yukarıda beyān olundu. Ve daḥi وَلَا الضَّالِّينَ’de diliñ ن maḥrecine koyup یا üzerine med eyleye. Ve daḥi sūre-i Fātiḥa’da iki yerde vakf vardır; birisi

يَوْمَ الدِّينِ ve birisi تُسْتَعِينُ'dur. Ve bu uşûl, ki vaşl ve vakf ve kaç' ve med ve teşdîd, ki beyân olundu, yalnız Fâtihâ'ya mahşûş degildir; Ḳur'ân-ı 'Azîm'de cemî' yerde bu üslûb üzere okuna.

Ve daḥi her kim ki Ḳur'ân-ı 'Azîm'i bu zıkr olunan ḳavâ'id ile okumağa ḳâdir ise imâmet eyleye, nice ḥavf ile. Ve kim ki böyle zabt-ı ḳavâ'id ile okumağa ḳâdir olmasa onuñ üzerine vâcibdir ki kendi namâzı nice endîşe ile edâ edebile, ve imâmet emr-i 'azîmdir, 'uhdesine almaya.

Ve'l-ḥamdu lillâhi Rabbi'l-'âlemîn ve's-şalâtu ve's-selâmu 'alâ seyyidînâ Muḥammedin ve âlihî ve şaḥbihî ecma'in.

Beyt: Ḳullara fermân / cānlara cānân / Derdlere dermân ma'nî-i Ḳur'ân [27a]
// Hem bize imân hem kaçtı îḳân / Olupdur cümleye fermân-ı Ḳur'ân // Anıñ içindedir burhân-ı Ḳur'ân / Anıñ içindedir sebîl-i bâğ-ı cānân

Temmetü'l-kitâb bi-'avnillâhi'l-Meliki'l-Vebhâb, min yedi ez'afî'l-'ibâd, Küçük Hâfız bin Muḥammed es-Selânikî fî yevmi's-sâmin ve'l-'işrîn fî şehrî Cemâziye'l-evvel sene isnâ ve tis'in ve mi'e ve elf.

C. Günümüz Türkçesi

Fâtiha Sûresini Okuma Kuralları

Bilinmesi gerekir ki yedi kıraat imamı¹ –Allah onlara rahmet eylesin– “Fâtiha sûresini okuyacak kişi ancak elli yedi yerde kuralları gözetir ve harflerin her birini kendi mahrecinden çıkarırsa Fâtiha sûresini doğru okumuş olur” demişlerdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۱)

1. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ derken bismelenin başındaki b harfini p şeklinde okumamalıdır.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۲)

2. الْحَمْدُ لِلَّهِ derken الْحَمْدُ kelimesinin sonundaki د harfi ile sonrasındaki لِلَّهِ kelimesini birleştirerek دُلِّلَه dememelidir.
3. الْحَمْدُ derken د harfinin harekesini hafifçe söylemelidir.
4. لِلَّهِ derken ل harfinin kesresini şiddetli bir şekilde söylemelidir.
5. الْحَمْدُ dedikten sonra durmamalı ve burada sesini kesmemeye dikkat etmelidir. *Teyisîr*² kitabının yazarı³ şöyle demektedir: “Ben hocama, halk Fâtiha

1 Kıraat: “Kur’ân kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvilerine nispet etmek suretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir.” Şemsüddîn Ebu’l-Hayr İbnü’l-Cezerî, *Müncidu’l-mukri’in ve müşidi’t-tâlibîn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1420/1999), 9. Yedi kıraat imamı, kronolojik sıraya göre şunlardır: 1. Abdullah b. Âmir el-Yahsubî (ö. 118/736), 2. Ebû Ma’bed Abdullah b. Kesîr (ö. 120/738), 3. Âsım b. Behdele (ö. 127/ 745), 4. Ebû Amr b. Alâ el-Basrî (ö. 154/771), 5. Hamza b. Habîb (ö. 156/773), 6. Nâfi‘ b. Abdurrahman el-Leysî (ö. 169/785), 7. Ali b. Hamza el-Kisâî (ö. 189/805).

2 Eserin tam adı şöyledir: *et-Teyisîr fî kırâ’âti’s-seb’i*. Ebû Amr ed-Dânî’nin yedi kıraatle ilgili eserlerinden.

3 Ebû Amr Osmân b. Saîd b. Osmân ed-Dânî (371-444/981-1053). Endülüslü kıraat âlimi. Geniş bilgi için bk. Abdurrahman Çetin, *Endülüslü Alim Ebû Amred Ed-Dânî ve Kıraat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015).

sûresinde pek çok yerde şeytanın *دُلِّلْ هَرَبْ أَكْنَعْ أَكْنَسْ* gibi isimlerinin olduğunu söylüyorlar,⁴ bu gerçek midir, diye sordum. Bana şöyle cevap verdi: Fâtîha sûresinde şeytanın hiçbir adı geçmemektedir. Hem şeytanın isimleri Kur'ân'da zikredilmeye layık olmadığı hâlde bu denilen nasıl olur? Halkın bu konuda söylediği rivâyet de sahih değildir.”⁵ Ancak Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Leys⁶, *Zelletü'l-kârî*⁷ adlı kitabında şöyle demiştir: “Bir kimse şayet bir kelimenin son harfini, sonrasında gelen kelimenin baş tarafına bitiştirerek okursa namazı geçersiz olur.”⁸ Kur'ân'da bunun örneği çok olduğu için dikkatli olmak gerekir. Örneğin; *قُشِحْ* *وَمَنْ يُوقِ شُحَّ* âyetini okurken dememeli, *أَسْوَاءِ* âyetini okurken hemzeyi sonraki kelimeye birleştirerek *أَسْوَاءِ* diye okumamalı, *لَوْ مَ تَلَّامِ* âyetini okurken dememeli, *إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ* âyetini okurken dememeli ve kelimeleri birbirinden ayırmak için *نَاصِرُ اللَّهِ* kelimesindeki hemzeyi zayıfça söyleyip *نَاصِرُ اللَّهِ* kelimesinin başındaki ن harfini ise vurgulayarak söylemelidir.” Aynı şekilde başka yerlerde de bir kelimenin son harfini sonraki kelimenin başıyla birleştirmemek gerektiği konusunda âlimler ittifak etmişler ve “Eğer bir kimse *إِيَّاكَ* kelimesindeki ك harfini *نَسْتَعِينُ* kelimesinin başındaki ن harfine bitiştirerek ve vurgulayarak *كَنَسْتَعِينُ* şeklinde okursa namazı geçersiz olur” demişlerdir.

- 4 Yaptığımız araştırmalar sonucunda ed-Dânî'nin *et-Teyssîr* adlı kitabında böyle bir bilgiye rastlayamadık. Bununla beraber Muhammed Kâzım el-Yezdî'nin (ö. 1337/1919) *el-'Urvetü'l-vüşkâ* adlı kitabında, kelimelerin okunurken birbirinden ayrılması gerektiği, bitiştirerek okunduğu takdirde ise *دُلِّلْ هَرَبْ كَيَّوْ كَنْعْ كَنْسْ* gibi yeni kelimelerin ortaya çıkabileceği konusuna değinilerek bu hususta dikkatli olunması gerektiği ifade edilmektedir. Muhammed Kâzım el-Yezdî, *el-'Urvetü'l-vüşkâ*, ta'lik: Ali el-Hüseynî es-Sîstânî (Beyrut: Dâru'l-Müerrihi'l-Arabî, 2007), 2/136.
- 5 Fâtîha sûresindeki kelimelerin bitiştirilerek okunması sonucu ortaya çıkan bu kelimelerin şeytanın isimlerinden olduğu yönündeki rivayete <https://www.tebyan.net/QuranIndex.aspx?pid=309400> sitesinde rastladık (Erişim 19 Şubat 2020).
- 6 Ebu'l-Leys el-Muharrem b. Muhammed ez-Zîlî (ö. 1010/1601'den sonra)
- 7 *Zelletü'l-kârî bi-'inâyeti'r-Rabbi'l-Bârî*. Kur'ân okurken yapılan i'rab hataları ile harf ve kelime yanlışlarından bahseden bir eserdir. Yazma nüshası Milli Kütüphane 2820/4 numarada kayıtlı olan eser, Ömer Yûsuf Abdülğânî Hemedân tarafından tahkikli olarak neşredilmiştir (Amman: Cem'iyetü'l-Muhâfaza ale'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 2018).
- 8 Ebu'l-Leys el-Muharrem b. Muhammed ez-Zîlî, *Zelletü'l-kârî bi-'inâyeti'r-Rabbi'l-Bârî* (Ankara: Milli Kütüphane, 2820/4), 80a.
- 9 el-Haşr 59/9.
- 10 Meryem 19/28.
- 11 el-Mâide 5/54.
- 12 en-Nasr 110/1.

6. Aynı şekilde **لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ** derken **هَرَبِّ** dememeli; **ه** harfinin kesresini zayıfça, **ر** harfinin fethasını ise kuvvetlice söylemelidir.
7. Ayrıca **لِلَّهِ** ismini kaba olarak değil, bilakis açıkça söylemeli ve **لِلَّهِ** ile **رَبِّ** kelimelerinin vurgulamalarını da kuvvetlice yapmalıdır.
8. Bunun yanı sıra **لِلَّهِ** lafzının üzerinde *vakf*¹³ veya *sekte*¹⁴ yapmamalıdır.
9. **رَبِّ الْعَالَمِينَ** ifadesindeki **ع** harfinin harekesini okurken de *gunne*¹⁵ yapmaktan sakınmalıdır.

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳)

10. **الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** kelimelerini söylerken **الرَّحْمَنِ** kelimesindeki **م** harfinin harekesinde *gunne* yapmaktan kaçınmalıdır.
11. Yine bu kelimelerdeki **ر** harflerinin şeddelerini söylerken, olduğundan fazla **ر** harfi telaffuz etmemek için aşırıya kaçmamalıdır. Nitekim günümüz insanları şeddeli harfleri söylerken vurguda o kadar aşırıya kaçarlardı ki okunan harflerin sayısı fazlaşmış olur. Bunun sebebi de halkın şeddenin ve meddin sınırı ile miktarını bilmemeleridir. Bir harfi şeddeli okumanın sınırı, aynı türden bir harfin diğer harfin içine katılıp birinci harfin yerine ikinci harfin üzerine şedde işareti konulmasıdır, yani ikinci harfin iki harf yerine geçeceği anlamına gelmektedir. Bu konuda kıraat âlimleri **وَاحْذَرُوا الْإِتِّكَاءَ عَلَى الْمُشَدَّدِ** yani “Şeddeli harfin üzerine aşırı vurgu yapmaktan sakının” şeklinde uyarıda bulunmuşlardır. Aynı şekilde medleri, yani uzatılarak okunması gereken harfleri çekerken *lekezât*’tan, yani boğazı birbirine vurup titretmekten de sakındırmışlardır. Ebu’l-Leys, bu konuyla ilgili olarak *Zelletü’l-kârî* adlı kitabında şöyle demektedir: “Şeddenin terk edilmesi hâlinde namaz

13 Vakf, durmak anlamına gelir. Okumaya tekrar başlamak üzere nefesle birlikte sesin de kesilmesi demektir. Geniş bilgi için bk. Şemsüddîn Ebu’l-Hayr İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fi’l-kırâ’âtî’l-‘aşr*, thk. Ali Muhammed ed-Dıbbâ’ (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts.), 1/240.

14 Sekte, nefes almadan sesin kesilmesi demektir. Bu esnada ses bir elif miktarı kadar kesilir ve nefes almadan tekrar okumaya devam edilir. İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/240.

15 Gunne, sesi genizden (burundan) söylemek, burnundan çıkarır gibi okumak ve genizden gelen ses anlamlarına gelmektedir. Abdülfettâh b. es-Seyyid ‘Acemî, *Hidâyetü’l-kârî ilâ tecvîdi Kelâmi’l-Bârî* (Medine: Mektebetü Taybe, ts.), 1/177.

geçersiz olur; ancak **اَلْاَ اَلْاَ اَلْاَ** gibi lââm-ı ta'rîften¹⁶ sonra *idğâm-ı şemsiyye*¹⁷ harflerinden birinin gelmesi sebebiyle konulan şeddenin terkiyle namaz bozulmaz. *İdğâm-ı şemsiyye* harfleri on dört tanedir.¹⁸ Bunlar, isimlerin başına gelen **اَل** takısındaki **ا**'a idğâm olunur ve idğâm olunduğunda asla manayı bozmaz. Ancak şeddenin terkinin câiz olmadığı yerlerde şeddeye gereğinden fazla vurgu yapmak suretiyle sınırı aşmamak gerekir.”¹⁹

مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ (٤)

12. **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** derken **كِيَوْمِ** dememelidir. Bunun için **ك** harfinin harekesini zayıfça söyleyip **ي** harfinin harekesini vurgulu söylemeli ve sekte yapmamalıdır.
13. Ayrıca **يَوْمِ الدِّينِ** derken gunne yapmaktan sakınmalı, burada bir med oluşmaması için **ي** harfinin harekesini açık olarak, **و** harfinin sükûnunu ise sûratlice söylemelidir. Bu konudaki uyarımız sadece bu kelimeye has değildir, bütün sâkin (cezmlî) harfler bu şekilde sûratlice okunmalıdır.
14. **يَوْمِ الدِّينِ** kelimesindeki **د** harfinin harekesi açık olarak söylenmelidir.
15. **يَوْمِ الدِّينِ** ibaresi üzerinde durulduğu zaman, sondaki **ن** harfinde *revm* yapılmalıdır. *Revm*; bir harekenin varlığına işaret etmek için o harekeyi zayıf sesle belirtmektir.²⁰

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٥)

16. Aynı şekilde **إِيَّاكَ** kelimesindeki elif harfinin harekesini telaffuz ederken gunne yapmaktan sakınmalıdır.

16 Arapçada mârife (belirli) isimlerin başına gelen “اَل” takısı.

17 Arapçada isimlerin başına gelip onlara mârifelik (belirlilik) kazandıran lââm-ı ta'rîf (اَل) takısından sonra şemsî harflerden biri gelirse *idğâm-ı şemsiyye* olur. Bu durumda lââm-ı ta'rîfin lââmı, kendisinden sonra gelen şemsî harfe tamamen idğâm edilir. İdğâm-ı şemsiyye denmesinin sebebi, mahreçlerinin birbirine olan yakınlığından dolayı lââm-ı ta'rîfin kendisinden sonra gelen şemsî harflerden birine çevrilmesi, onun içinde tamamen eritilerek kaybedilmesi dolayısıyladır.

18 Şemsî harfler şunlardır: ت، ث، د، ذ، ر، ز، س، ش، ص، ض، ط، ظ، ل، ن.

19 Ebu'l-Leys ez-Zîlî, *Zelletü'l-ḳârî*, 73b, 74a, 74b.

20 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/296.

17. Bu kelimedeki hemzenin belli olacak şekilde söylenmesi için dilin ucunu damağın yan tarafına değdirmemelidir.
18. Yine **إِيَّاكَ** kelimesindeki **ي** harfinin harekesini söylerken gunne yapmamaya dikkat etmelidir.
19. **إِيَّاكَ** kelimesindeki şeddeye gereğinden fazla vurgu yapmamalı, aksine yumuşak bir şekilde okumalıdır.
20. Ayrıca **كَتَّبْتُ** dememelidir.
21. Teşbih (benzetme) edatı olan **ك** harfi gibi algılanmamalıdır. Bunun için de **إِيَّاكَ** kelimesindeki **ك** harfinin harekesini zayıfça söyleyip **نَعْبُدُ** kelimesindeki **ن** harfinin harekesini kuvvetlice söylemelidir.
22. Harflerin kendi mahreçlerinden söylenmiş olması amacıyla **وَإِيَّاكَ** kelimesindeki **و** harfinin harekesi açık şekilde söylenmelidir.
23. Bu âyette de kelimeler arasını ayırmaya dikkat edilerek **كَتَّبْتِ** dememelidir.
24. **كَتَّبْتُ** şeklinde okumamak için ise **إِيَّاكَ** kelimesindeki **ك** harfinin harekesini zayıfça söyleyip **نَسْتَعِينُ** kelimesindeki **ن** harfinin harekesini açık şekilde söylemelidir.
25. Aynı şekilde **نَسْتَعِينُ** kelimesindeki **ت** harfini açık şekilde okumalıdır. Sadece burada değil, Kur'ân'ın herhangi bir yerinde sâkin **س** harfinden sonra **ت** harfi gelirse bu harfin telaffuzunun **د** harfine benzememesi için **ت** harfini açık şekilde söylemelidir.
26. **نَسْتَعِينُ** kelimesindeki **ع** harfinin harekesini söylerken de gunne yapılmamalıdır.
27. Ayrıca kelimenin sonundaki **ن** harfinin harekesini söylerken *ışmâm*²¹ yapılmalıdır. *İşmâm*; dudakların (öne doğru) uzatılmasıdır. Üzerinde *ışmâm* yapılan harfin harekesine ait bir ses çıkmadığı için kör olan birisi bunu anlayamaz. *İşmâm*, dilin ucunu **ن** harfinin mahrecine koyduktan sonra iki dudağı ile harfin harekesine işaret edilerek yapılır (dudaklar o harfin harekesini söyleyecekmiş gibi şekil alır).

21 *İşmâm*, harekeyi sessizce göstermek anlamına gelmektedir. Dammeli bir harfin üzerinde durulduğu zaman sükûndan sonra damme harekeye işaret etmek için dudakların ileriye doğru toplanıp yumulmasıdır. İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/296.

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (6)

28. إِهْدِنَا kelimesindeki hemzenin harekesi söylendiği zaman çeneyi tutmalı, ağzı açmamaya dikkat etmeli ve gunne yapmaktan sakınmalıdır.
29. إِهْدِنَا kelimesini söyleyen kişinin (ه harfinin mahreci karın bölgesi olduğu için) göbeği hareket etmelidir.
30. Ayrıca إِهْدِنَا kelimesindeki ن harfinin harekesini söylerken gunne yapmaya dikkat edilmelidir. ²² ذَاقَا الشَّجَرَةَ ve ²³ وَدَعُوا اللَّهَ âyetlerinde olduğu gibi bu kelimenin okunuşunu işiten bir kişi, bunun elifli bir kelime olduğunu anlamalıdır.
31. الصِّرَاط kelimesindeki ص harfinin şeddesi üzerine gereğinden fazla vurgu yapmamalıdır.
32. Bu kelimedeki ط harfini ت şeklinde okumamalıdır. Ancak ص harfinin س okunması câizdir.²⁴
33. Aynı şekilde مُسْتَقِيم kelimesindeki ت harfini ط şeklinde okumamalı ve bu harfin harekesini açık şekilde söylemelidir.

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ (7)

34. صِرَاط kelimesini okurken şedde yapmamalıdır.
35. صِرَاط kelimesindeki ط harfini ت şeklinde okumamalıdır.
36. الَّذِينَ kelimesindeki ل harfindeki şeddeyi vurgulamayı ölçülü yapmalıdır.
37. أَنْعَمْتَ kelimesindeki hemzeyi mahrecinden çıkarmak suretiyle net bir şekilde söylemelidir.

22 el-A'râf 7/22.

23 Yûnus 10/22.

24 İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/12. صِرَاط kelimesinin aslı سِرَاط olması sebebiyle kıraat imamlarından İbn Kesîr'in (ö. 120/738) râvisi Kunbül (ö. 291/903) ile Ya'kûb'un (ö. 205/820) râvisi Ruveys (ö. 238/852), bu kelimedeki ص harfini, aslına itibar ederek س ile okumuşlardır. Hamza'nın (ö. 156/775) râvilerinden Hallâd (220/835) ise sadece Fâtîha'daki صِرَاط kelimelerindeki ص harflerini س ile okumuştur.

38. Ayrıca **أَنْعَمْتَ** kelimesindeki **ع** harfinin harekesini söylerken dikkatli olmalıdır.
39. **ع** harfini boğazını açık tutmak suretiyle kendi mahrecinden çıkarmalıdır.
40. **أَنْعَمْتَ** kelimesinin sonundaki **ت** harfi ile sonrasında gelen **عَلَيْهِمْ** kelimesini birleştirerek **تَعْلَيْهِمْ** şeklinde okumamalıdır.
41. Bunun için **ت** harfinin harekesini zayıfça söylemelidir.
42. **عَلَيْهِمْ** kelimesindeki **ع** harfinin harekesini ise kuvvetli şekilde söylemelidir.
43. Ayrıca **عَلَيْهِمْ** kelimesi üzerinde durmamalıdır. Çünkü İmam Secâvendî **عَلَيْهِمْ** kelimesi üzerinde vakf olmadığını söylemiştir.²⁵ Öte yandan Kur'ân ilminde herkesten daha ileri seviyede olan İmam Mansûr-ı Irâkî²⁶ ise **عَلَيْهِمْ** kelimesi üzerine vakfetmeyi câiz görmüştür.²⁷
44. **غَيْرِ** kelimesindeki **غ** harfinin fethasını belli etmeli, **ي** harfinin sükûnunu ise *imâle*²⁸ olmaması için hafifçe söylemelidir.
45. **مَغْضُوبٌ** kelimesindeki **م** harfinin harekesini söylerken gunne yapmaktan kaçınılmalıdır.
46. Ayrıca bu kelimedeki **غ** harfinin sükûnunu hızlıca doğru olarak söylemelidir.
47. **ض** harfini kendi mahrecinden çıkarmalı ve böylece **ذ**, **د** ve **ظ** harflerine benzetmekten sakınmalıdır. Aksi durumda kıraat âlimlerinin çoğunluğu namazın geçersiz olacağını söylemişlerdir. Fıkha dair *Kitâb-ı Menâkıb* isimli eserde bir kimsenin **ض** harfini **ذ** veya **ظ** harfine benzeterek okuduğu takdirde namazının geçersiz olacağı belirtilmektedir.²⁹

25 Ebû Abdillâh (Ebû Ca'fer) Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî el-Gaznevî, *Kitâbu'l-vakf ve'l-ibtidâ*, thk. Muhammed Hâşim Dervîş (Ammân: Dâru'l-Menâhic, 1422/2001), 125.

26 Bu kişi hakkında bilgi bulamadık.

27 Medine ve Basra ekolü, bu bölümü müstakil bir âyet kabul ettikleri için vakfı câiz görmüşlerdir. Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr* (Mekke: Câmî'atü Ümmi'l-Kurrâ, 1424/2005), 1/46.

28 Meyl kökünden türeyen ve “bir şeyi bir tarafa doğru eğmek, yatırmak, meylettirmek” anlamına gelen imâle, sarf ve kıraat ilimlerinde “fethayı kesreye ve elifi yâ'ya yaklaştırarak seslendirmek” demektir. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil en-Nehhâs, *İ'râbu'l-Kur'ân*, ta'lik: Abdül Mün'im Halil İbrâhîm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421), 1/11.

29 Yaptığımız araştırmalar sonucunda burada hangi kitabın kastedildiğini tam olarak tespit ede-

48. Ayrıca **مَغْضُوب** kelimesinin sonundaki **ب** harfi ile sonrasında gelen **عَلَيْهِمْ** kelimesini bitiştirerek **بِعَلَيْهِمْ** şeklinde okumamalıdır.
49. Bunun için **مَغْضُوب** kelimesinin sonundaki **ب** harfinin harekesini zayıfça söylemelidir.
50. **عَلَيْهِمْ** kelimesindeki **ع** harfinin harekesini ise kuvvetlice söylemelidir.
51. **عَلَيْهِمْ** kelimesinin sonundaki **م** harfinin sükûnunu doğru okumalıdır.
52. **وَلَا الضَّالِّينَ** kelimesindeki **و** harfini kendi mahrecinden güzelce söylemeli, yani sâkin **م** harfini **و** harfine idğâm yapmamalıdır. Çünkü burada *izbâr-ı şefevî* vardır.
53. **وَلَا الضَّالِّينَ** kelimesindeki **ض** harfinin şeddesini söylerken aşırı vurgu yapmamalı, bununla beraber meddi çekerken ise mübalâğa yapmalıdır (yani uzatmayı kısa kesmeden sürdürmelidir). Nitekim yukarıda da açıklandığı üzere bu alanın uzmanlarına göre **ض** harfinin üzerindeki meddi (medd-i lâzım), dört elif miktarı çekmek gerekir.
54. Bunun yanında yine **وَلَا الضَّالِّينَ** kelimesinde dili **ن** harfinin mahrecine koyup **ي** harfinin üzerinde med (medd-i ârız) yapmalıdır.
55. Fâtîha sûresinde iki yerde vakf (durak) vardır.
56. Birincisi **يَوْمَ الدِّينِ** âyetinden sonra,
57. İkincisi ise **نَسْتَعِينُ** kelimesinden sonradır.

Burada açıklanan vasl, vakf, kat', med ve şedde konuları sadece Fâtîha sûresine mahsus değildir. Yüce Kur'ân'daki benzer bütün yerlerde yine bu üslûba göre okumak gerekir. Yüce Kur'ân'ı bu söylediğimiz kuralları gözeterek okuyamayacak durumda olan kişiler, imamlık yapmaktan kaçınmalı, hatta bu kurallara göre okuyamayan kişi kendi namazını bile endişe ile kılmalıdır. İmamlık sorumluluğu büyük bir görev olduğu için onu üzerine almamalıdır.

medik. Adında "Menâkıb" ibaresi geçen kitaplarda da bu konuya rastlayamadık. Ancak burada zikredilen görüş, şu kaynakta geçmektedir: Abdülkerîm b. Muhammed Ebu'l-Kâsım el-Kazvîni, *el-'Azîz şerḥu'l-Vecîz*, thk. Alî Muhammed İvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâr-ru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997), 1/496-497.

Hamd, âlemlerin Rabbinedir. Salât ve selam, Efendimiz Hz. Muhammed'in, onun ailesinin ve ashâbının üzerine olsun.

Şiir: Kullara ferman canlara cânan / Dertlere derman mânâ-yı Kur'ân //
Hem bize îmân hem katı îkân / Olmuştur cümleye fermân-ı Kur'ân // Onun içindedir burhân-ı Kur'ân / Onun içindedir sebîl-i bâğ-ı cânan

Bu kitap, her şeyin sahibi olup kullarına bolca ihsanda bulunan Yüce Allah'ın inâyetiyle 28 Cemâziyelevvel 1192 (24 Haziran 1778) tarihinde, kulların en zayıfı, Selânikli Muhammed'in oğlu Küçük Hâfız tarafından tamamlanmıştır.

Kaynakça

- Abdülfettâh b. es-Seyyid 'Acemî. *Hidâyetü'l-kârî ilâ tecvîdi Kelâmi'l-Bârî*. 2 Cilt. Medine: Mektebetü Taybe, 2. Basım, ts.
- Âlûsî, Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh. *Rûḥu'l-me'ânî*. 16 Cilt. thk. Alî Abdülbârî Atiyye. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415.
- Beydâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-şâḥîḥ*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *eş-Şihâḥ tâcü'l-lüḡa ve şihâḥu'l-'Arabiyye*. thk. Ahmed Abdülḡafur Attâr. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1999.
- Dânî, Osmân b. Saîd Ebû Amr. *et-Teyisîr fi'l-ḳırâ'âti's-seb'*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1404/1984.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as. *es-Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebu'l-Leys el-Muharrem b. Muhammed ez-Zîlî. *Zelletü'l-kârî bi-'inâyeti'r-Rabbi'l-Bârî*. Ankara: Milli Kütüphane, 2820/4.
- Güney, Ahmet Faruk. "Yazma İhlas Sûresi Tefsirleri Bibliyografyası". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9/18 (2011), 275-302.
- İbnü'l-Cezerî, Şemseddîn Ebu'l-Hayr. *Müncidu'l-muḳri'in ve mürşidi't-tâlibîn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1420/1999.
- *en-Neşr fi'l-ḳırâ'âti'l-aşr*. thk. Ali Muhammed ed-Dıbâ'. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.
- İbn Mâce Ebû Abdullâh. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabî, ts.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sadır, 1990.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muḳteşid*. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1425/2004.
- Kazvînî, Abdülkerîm b. Muhammed Ebu'l-Kâsım. *el-'Azîz şerḥu'l-Vecîz*. thk. Alî Muhammed İvaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 13 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1997.
- Mukâtil b. Süleymân. *Tefşîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Muhammed Şehhâteh. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, 1423.
- Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasen. *eş-Şâḥîḥ*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil. *İ'râbu'l-Ḳur'ân*. ta'lîk: Abdülmün'im Halil İbrâhim. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1421/2000.

- Secâvendî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Tayfûr el-Gaznevî. *Kitâbu'l-vakf ve'l-ibtidâ*. thk. Muhammed Hâşim Dervîş. Ammân: Dâru'l-Menâhic, 1422/2001.
- Süyûtî, Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr*. 3 Cilt. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurrâ, 1424/2005.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tirmizî, Muhammed b. Îsâ. *es-Sünen*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir - Muhammed Fuâd Abdülbâkî - İbrâhîm Utbe İvaz. 5 Cilt. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Yetik, Erhan. "Tasavvufî Açıdan Fâtiha Tefsiri: İsmail Ankaravî'nin Futuhatı Ayniyesi Üzerine Bir Çalışma". *Samsun 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8 (1996), 45-107.
- Yezdî, Kâzım. *el-'Urvetü'l-vüşkâ*. ta'lîk: Alî el-Hüseynî es-Sîstânî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Müerrihi'l-Arabî, 2007.
- Zeccâc, Ebû İshâk. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbubû*. thk. Abdulcelil Abduhu Şiblî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1408/1988.

Küçük Hāfız b. Muḥammad as-Salānikī and His Epistle Named *Ḳavā'idī Ḳırāāt Fātiḥa-i Şerīf*

By Assist. Prof. Mehmet ERGÜN

The writing, known to be invented by the Sumerians, was the most important invention in the development of science and technique today and in the construction of civilization. For this reason, writing materials are important because they carry knowledge, culture and experience. When it comes to writing material, manuscripts come to mind. When this is the case, it is understood that the importance and the necessity of publishing such works resplendent with information and have not yet been brought to the world by publishing them.

Books were handwritten and reproduced before the printing press was invented or when its use was not widespread. Manuscripts, the products of this period, have been the only way to transfer all kinds of information to future generations for centuries. These works are a resource for the modern science world to recognize the past cultural heritage. It is also an important aid in the formation of forward-looking authentic notions. Therefore, it is of great importance that the manuscript is presented to the benefit of researchers and interested parties. However, with the introduction of Latin letters after the letter revolution that took place during the Republican era, it has been difficult to read these works written in Arabic letters.

Turkey, in terms of rare manuscripts is among the countries with extensive collections. There are also quite a lot of manuscripts that are not officially registered in the hand of civilian citizens. Therefore, it is important in many respects that these works are published by people who are trained by our country, and not by other countries.

Since the twelfth century, the works on the exegesis of a certain part of the Qur'an began to increase. The reason for this is that the tafseer books covering all of the Qur'an have reached sufficient amount until then. That's why scientists wanted to address more specific topics. When determining the verses and suras they will examine, they paid attention to their importance. The surah al-Fātiḥa is one of the most important parts of the Qur'an. There are many nar-

rations about this. Prophet Muḥammad said that the prayer performed without reading the surah al-Fātiḥa will not be valid.

Salah (prayer) is one of the important principles of Islam. One of the indispensable principles of prayer is Qiraat (recitation). It is declared by the Prophet Muḥammad that the qiraat can be performed by reading surah al-Fātiḥa from the Qur'an. Prophet Muḥammad himself performed prayer by reading Surah al-Fātiḥa and the first followers of the prophet kept this procedure. The sensitiveness began in the era of prophet about this procedure took its last form at time of sect leaders (imam). At last, reading al-Fātiḥa in performing prayer is determined as fard (compulsory) or wadjib (obligatory). Approval of the reading al-Fatiha, naturally gives rises the importance of necessity of reading authentically and legitimately. The basic rules about of reading authentically and legitimately were determined by recitation leader scholars and evidence of those rules were given by sect leaders.

Küçük Hāfız b. Muḥammad as-Salānīkī wrote a book named "Qavā'id-i Qirāāt-i Fātiḥa" (rules for reading Fātiḥa) to apprise the Turks whose mother tongue is not Arabic when reading the surah al-Fātiḥa. This book was written in Turkish language. He told people to be careful in fifty-seven places while reading this surah. These are such as saying the letters correctly, highlighting the places that need to be emphasized, paying attention to places to pause and pass, and preventing the misunderstanding of words.

The author acknowledged the names of some of the sources he used in his work. We stated in footnotes that we have reached from these sources. However, although the name is mentioned in the work, there are also sources that we cannot reach. The opinion of a person named "Imām Mansur Irākī" was conveyed without giving the name of the work, but we could not find information about such a person. In addition to this, although a quotation was made from a book called "Kitāb-ı Manāḫıb", we could not identify this book.

The author's name did not exist in the library records. However, at the end of the work, it is stated that it was written by Muḥammad as-Salānīkī. We could not find any information about the author. The only thing we know is that he wrote this book in 1777. Additionally, there is no information about another book which he has written. Despite this lack of information, we did not want it to stay as a manuscript in the library. We have done such a study in order to help people. We hope that the information we have been missing will be completed by other researchers.

Keywords: Qiraat/reading, surah al-Fātiḥa, tajweed, Küçük Hāfız b. Muḥammed es-Selānīkī, transcription.